

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 20.02.2020 ✓Accepted/Kabul: 08.04.2020

DOI: 10.30794/pausbed.691963

Araştırma Makalesi/ Research Article

Çelik, A. (2020). "Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi Rüşvet Vakaları Ve Rüşvetle Mücadele", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 40, Denizli, s. 17-35.

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE ATATÜRK DÖNEMİ RÜŞVET VAKALARI VE RÜŞVETLE MÜCADELE

Ahmet ÇELİK*

Özet

Rüşvet, toplumlardaki en eski suçlardan biridir. Bireyin sürekli daha fazlasını istemesinden dolayı psikolojik temelli olan rüşvet, farklı toplumsal sebeplerden kaynaklı olarak her dönem rastlanılan bir sorun olmuştur. Osmanlı Devleti zamanında devletin mücadele etmek zorunda kaldığı rüşvet suçu, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında da görülen bir vakadır. Farklı kamu kurumlarında, devlet görevlileri rüşvet suçunu işlemişlerdir.

İnsan psikolojisi temelinde ortaya çıkan rüşvet suçu, sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik şartlara göre şekillenir. Söz konusu şartlar dönemsel olarak değişkenlik gösterir ve bu da rüşvetin çeşidini ve yaygınlığını etkiler. Atatürk dönemi Türkiye'sinin şartları da rüşvet suçu üzerinde etkili olmuştur.

Çalışmamızda; dönemsel sebepleri ile birlikte, Atatürk dönemi Türkiye'sinde meydana gelen rüşvet vakaları incelenmiştir. Alanlarına göre rüşvet suçunun işlendiği kamu kurumları, rüşvet suçlarının mahiyeti, devletin bu suçu önlemek için aldığı tedbirler ve uygulanan cezalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Rüşvet, Atatürk Dönemi, Rüşvet Vakaları.*

BRIBERY CASES AND FIGHTING AGAINST BRIBERY IN PERIOD OF ATATÜRK ACCORDING TO ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract

Bribery is one of the oldest crimes in societies. Bribery, which is psychologically based due to the fact that the individual constantly wants more, has always been a problem that is encountered due to different social reasons. The bribery crime, which the state had to fight during the Ottoman Empire, was also seen in the early years of Republic Turkey. In different public institutions, government officials committed bribery charges.

The crime of bribery that arises on the basis of human psychology is shaped according to socio-cultural, political and economic conditions. These conditions vary periodically and affect the type and prevalence of bribery. The conditions in period of Atatürk in Turkey also had an impact on bribery.

In our study; with periodic reasons, bribery cases occurring in Atatürk's period in Turkey were examined. According to their fields, public institutions where bribery was committed, the nature of bribery crimes, measures taken by the state to prevent this crime and the penalties applied were tried to be determined.

Keywords: *Bribery, Atatürk's Period, Bribery Cases*

*Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, ELAZIĞ.
e-posta:ahmetcelik2@firat.edu.tr, (orcid.org/0000-0002-0624-6701)

1. GİRİŞ

İnsanlığın toplumsal bir sistem içinde yaşamaya başlaması ve devlet kurumunu icat etmesi ile rüşvet suçunu keşfetmesi paralel gelişmelerdir. Çok eski dönemlerde de örnekleri bulunan rüşvetin ortaya çıkış tarihini tespit etmek neredeyse imkânsızdır, ancak ilkçağlardan itibaren görüldüğü bilinmektedir¹. Yani insanların toplu olarak yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkışı eş zamanlıdır.

Arapça bir kelime olan ve farklı tanımları bulunan rüşvet kısaca; *“Vazifeli bir kimsenin elindeki olanakları, para ya da mal karşılığında kötüyeye kullanması”* (Develioğlu, 2013:1054) olarak tanımlanmaktadır. Ancak rüşvet, kamu gücünü arkasına alan memur kesimi tarafından işlenen bir suç olması sebebiyle; *“herhangi bir kamu görevlisi ya da politikacının pozisyonundan doğan yetkilerini bilinçli bir şekilde kullanıp, bir kişi ya da belli bir gruba çıkarlar sağlayıp, karşılığında bir takım çıkarlar (rant) elde etmesi”* (Dönmezer, 1984:5) olarak tanımlamak da mümkündür. Bu tanımlardan yola çıkarak, rüşveti en genel manada; *“kamu gücünden yararlanıp, görevini kötüyeye kullanarak çıkar elde etmek”* şeklinde ifade edebiliriz.

Karşılıklı bir suç olarak görülen rüşvet, hem rüşvet vereni hem de alanı kapsayan bir suçtu ifade eder. Bu şekliyle rüşvet hukuksal açıdan; *“memur sayılan kimsenin vazifesine giren bir iş için kanunda verilmesi icap etmeyen bir para veya mal alması veya herhangi bir menfaat temin etmesi yahut para, mal veya menfaat hakkında taahhüt veya teminat kabul etmesi”* (Daşcıoğlu, 2005:119) şeklinde tarif edilmektedir.

Rüşvetle ilgili, suç unsuru olarak görülen bu tanımların yanında, farklı yaklaşımlarda bulunmaktadır. Rüşvet, kamu yönetiminde karar alma süreci içerisinde bulunan bir karar girdisi olarak görülürken, yine karar alma mekanizmasını hızlandıran bir unsur ve kamu hizmeti karşılığı ödenen bir karaborsa fiyatı olarak düşünülmektedir (Çoban, 1999: 184).

Yozlaşmanın önemli göstergelerinden biri olan rüşvet, ekonomik, politik ve sosyal açıdan toplumların büyük bir sorunudur. Rüşvet, yaygınlaştığı oranda görev sorumluluğu ve bilincini yok eden, toplumun ilişkilerindeki fedakârlık temeline dayalı münasebetleri bozarak, hukukun en temel gayesi olan adaleti zayıflatan, toplumu temelinden sarsan en eski ve en büyük sosyal dertlerden biridir (Köse, 2008:142). Bu bakımdan rüşvet, bireysel bir suç gibi görünse de, toplumun geneline karşı işlenmiş bir suçtur. Rüşvet suçunu işleyen veya işleyenlerin maddi çıkar sağlamasından ziyade, devlete olan güveni zedelemesi, toplum düzeninin bozması ve sistemin işleyişine zarar vermesi gibi daha önemli olumsuz sonuçları vardır.

2. RÜŞVETİN SEBEPLERİ

Rüşvet, geri kalmış veya gelişmiş bütün toplumlarda görülen bir vakadır. Ancak az gelişmiş ülkelerde daha fazla görüldüğü bir gerçektir. Gelişmişlik veya az gelişmişlik kavramları, ilk bakışta, ekonomik durumla ilgili gibi görünse de, siyasi sistem ve bu sistemin işlerliği, kültürel açıdan toplumun ve bireylerin modernliği, eğitim sistemi, hukukun üstünlüğü gibi pek çok yapısal düzeni barındıran kavramların düzeyi ile ilgilidir. Rüşvetin sıklıkla görüldüğü ülkelerde bu sistemler henüz yerleşmemiştir. Bu bakımdan rüşvet, bireyin karakterinde var olan doyumsuzlukla alakalı psikolojik bir durum olsa da, hem bireyin karakteri hem de rüşvet eğilimi, içinde yaşadığı toplumun gelişmişlik düzeyi ile ilgilidir.

Rüşvet davranışının belirleyicileri dikkate alındığında; bireysel davranışlar esas unsur olduğu için konunun psikolojik tarafı da önemlidir. Ancak bireysel davranışlar ve tercihler, geniş sosyal etkileşimler tarafından belirlenmektedir. Aile, toplum, çıkar ve baskı grupları, dini kurumlar, eğitim ve politik süreç rüşvetin önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedirler (Taşar ve Çevik, 2017:141). Farklı alt başlıklarla incelenmesine rağmen, rüşvetin sebeplerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür;

1 Sosyo-kültürel nedenler: toplumun ve bireyin davranışları ve düşüncesini şekillendiren sosyo-kültürel yapı, geçmişinden gelen alışkanlıklar, eğitim sistemi ve modernlik düzeyine göre şekillenir.

2 Yönetimsel nedenler: siyasi sistemin yapısı, devletin şartlara göre zafiyet içinde bulunması ve toplum yaşantısına kurumları ile müdahil olması rüşvet suçunu üzerinde etkilidir.

¹ Osmanlı Devleti'nde adli alandaki rüşvet suçlarını incelerken, rüşvetin geçmişi de değinen eser için bkz. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, İnkılap Kitapevi, İstanbul-1985, s. 23-34.

3 Ekonomik nedenler: devlet adına çalışan memurların geçim darlığı içinde olması, enflasyon artışı, devletin ekonomi üzerinde etkisini artırması ve kayıt dışı ekonomi rüşvete teşvik eden unsurlardandır (TBMM Raporu, 2002:49-72).

Çalışmamızda, incelediğimiz dönemde meydana gelen rüşvet vakalarının tespitinden önce, rüşvet suçuna neden olan durumlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çünkü belirtilen sebepler, rüşvet suçunun işlenmesinde etkili olan genel sebepler olmasına karşın, bu sebepler belirli bir bölgede veya ülkede, belirli bir dönemdeki şartlara göre şekillenebilir. Atatürk dönemi Türkiye'sinin durumu da dönemin içinde bulunduğu şartlara göre şekillenmiş, işlenen rüşvet suçları da bu şartlara göre gelişmiştir.

2.1. Sosyo-Kültürel Yapıdan Kaynaklı Nedenler

Toplumsal bir çerçevede yaşayan bireyin, tutum ve davranışları o toplumun kültürü ile şekillenir. Toplumun alışkanlıkları, neyi hoş görüp, hoş görmediği bireyin davranışlarında direkt olarak etkilidir. Bu bakımdan toplumun düşünce yapısıyla şekillenen kolektif bellek, toplumsal suçların kanıksanması üzerinde de etkilidir. Çünkü bireyin kendi çıkarlarını toplum çıkarlarından önce görmesi ve kendi yetkisini, fırsatını bulduğunda, kendi çıkarları için kullanması, içinde yaşadığı toplumun kültürü ile alakalıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki toplumun kültürel yapısı, Osmanlı döneminin mirası üzerine kurulmuştur. Mumcu'nun dediği gibi; *"Osmanlı Devleti, kendi kendine oluşmuş sosyal bir organizma değildir. Tarihteki her devlet gibi, kendinden önce kurulan devletler ile komşu devletlerden etkilenmiştir. Dolayısıyla bir kısım özellikler neticesinde Osmanlı Devleti'ne sirayet etmiştir. Osmanlı Devleti'nin temellerinin başlangıçtan itibaren Selçuklu yönetim kurallarıyla geliştiği, sonraları İlhanlı etkisinin de görüldüğü bilinmektedir. Bu devletlerde de rüşvet ve benzer suçların varlığı bilindiğine göre, Osmanlı Devlet ve toplum hayatında bu tür bozuklukların var olduğu söylenebilir."* (Mumcu, 1985:1-2) Bu tespit doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti de Osmanlı mirası üzerine kurulmuş, Osmanlı Devleti'nin siyasi, ekonomik ve kültürel mirasını devralmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında meydana gelen rüşvet vakalarının sosyo-kültürel nedenleri Osmanlı döneminden miras olarak devralınmıştır. Osmanlı Devleti'nde rüşvet, daha ilk dönemlerinden itibaren kendini göstermiş, öyle ki Koçi Bey telhislerinde; fitne ve fesada, reayanın ve memleketin harap olmasına, hazinelerin ve malların azalmasına neden olarak rüşvet şeytanını göstermiş ve tamamen kaldırılmasını dilemiştir (Danışman, 1972:63).

Osmanlı Devleti'nde rüşvetin, özellikle memur atamalarında yaygın olduğu görülmekteydi. 16. yüzyıldan itibaren devletin içine düştüğü sıkıntılı durumlardan dolayı, devlet yöneticilerinin halk ile olan ilişkilerinde rüşvetin ön plana çıktığı görülmektedir. Tarım alanında rüşvet olayı büyük boyutlara vararak yaygınlık kazanmış ve zaman içinde geleneksel bir hâl almaya başlamıştı (Bayar, 1975:48).

Osmanlı Devleti'nde rüşveti önlemeye ilişkin ciddi önlemler, Tanzimat'ın ilanı ile alındı. Tanzimat ile birlikte padişah ve yüksek rütbeli memurlar başta olmak üzere, devleti idare edenlerin rüşvet almamak üzere Kuran-ı Kerim'e el bastığı bilinmektedir. 1840 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunnamesinde ise rüşvet suçuna verilecek cezalar belirtilmişti. 1849'da bütün memurlara, rüşvet almayacaklarına dair yemin etme şartı getirildi. 1858'de ise Fransız Ceza Kanunu'ndan yararlanılarak hazırlanan Ceza Kanunu'nda rüşvetle ilgili hükümlere yer verildi (Afşar, 2013:9-10). Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden rüşvet vakaları ve rüşvetle mücadele, sınırlı da olsa, Meşrutiyet dönemlerinde de devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, özellikle son dönemlerinde, rüşvetin yaygın bir hal alması, toplumun belirli kesimlerine alışkanlık olarak sirayet etmiş, bu durum Cumhuriyet Türkiye'sinde de belirli alanlarda kısmen görülmeye devam etmiştir. Rüşvet hadisesinin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras olarak kalmasının nedeni, onun kültürel dinamiklerinin devam etmesiyle ilgisidir. Rüşvet suçunun işlenmesi, kişisel çıkarların toplumsal çıkarlara üstün tutulması ilkesine dayanmaktadır (Özsemerci, 2002:18). Osmanlı döneminde kul anlayışı sebebiyle, kamu yararını büyüklerine bırakmış olan Osmanlı tebaası, Cumhuriyet'e geçişte kulluktan vatandaşlığa terfi ederken, sadece bireysel çıkarlarının bilincine varabilmişlerdir. Ancak bireysel çıkarların bir anlam ifade edebilmesi için gerekli alt yapının kaynağı olan kamu yararı düşüncesini anlayamamışlardır.

Toplumun ve bireylerin davranışlarına etki eden diğer bir unsur olan din de rüşveti kesin bir dille yasaklamıştır. İslam hukukunda, ayet ve hadislerde rüşvet yasaklanmasına² rağmen hem Osmanlı Devleti'nde hem Cumhuriyet Türkiye'sinde rastlanan bir vaka olmuştur.

2.2. Yönetim Sisteminin Eksikliğinden Kaynaklanan Nedenler

Bir ülkedeki yönetim şekli, rüşvet vakalarının meydana gelmesi üzerinde etkili değildir. Devlet düzeni monarşi, oligarşi veya demokrasi olsun, rüşvet görülebilir. Ülke yönetimlerinde insan unsurunun ön planda tutulduğu yönetim şekilleri çoğunlukta olduğu için, yönetimlerde insan istismarlarının görülmesi muhtemeldir.

Devletin toplumsal işleri düzenlemede kullandığı kamu kurum ve kuruluşlarında yetkiyi elinde bulunduran kişi ve gruplar, kendi çıkarları için her fırsatta ellerindeki yetkiyi kullanacaklardır. Bu sebeple devletin yönetim şeklinden ziyade, denetim mekanizmalarını etkili kullanabilmeleri ve kontrolü sağlamaları rüşvetin engellenmesinde etkilidir. Ancak devlet mekanizması kötü yönetim, olağanüstü şartlar... vb. sebeplerle zafiyet içinde bulunabilir.

Rüşvet olaylarını incelediğimiz söz konusu dönem, Türk tarihinin olağanüstü şartlar yaşadığı dönemlerden biridir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılması sonucunda, Anadolu toprakları işgal edilmişti. Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplandığında, işgal kuvvetleri ile mücadele, ekonomik darlık, mülteci sorunu, kaçaklar ve sosyal aksaklıklar gibi halletmesi gereken pek çok problem vardı. Tüm bu sorunların yanında bir de, kamu görevlilerinin haksız kazanç elde etmek için başvurdukları rüşvet suçu ile mücadele edilmeye çalışıldı.

Cumhuriyetin iç dinamiklerinin yeni yeni yerine oturmaya başladığı, inkılâp hareketleriyle yeni bir toplum düzeni, yeni bir devlet sisteminin oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde, rüşvetle de mücadele edilmeye çalışılmıştır. Tüm suçlar kamu düzenini bozabilir, ancak rüşvet suçu doğrudan kamu düzenini sağlamakla görevli olanlar tarafından işlendiğinden, diğer suçlardan çok daha vahim bir mahiyet taşır (Halıcı, 2015:34). Bu sebeple olağanüstü şartlara rağmen, rüşvetin önüne geçilmeye ve devlete olan güven tesis edilmeye çalışılmıştır.

İçinde bulunulan olağanüstü şartlar ve problemler yığını sebebiyle rüşvetle mücadele edilirken zaman zaman aksaklıklar yaşanmıştır. Büyük Millet Meclisi, rüşvet ve benzeri yolsuzluklara karşı İstiklal Mahkemelerini³ devreye sokmuştur. İlk dönem İstiklal Mahkemelerinin görev ve yetki alanlarına yolsuzluk ve memuriyeti kötüye kullanma gibi suçlarında dâhil edilmesi hakkında kanun teklifi, 9 Aralık 1920 tarihli meclis oturumunda, Adana Mebusu Zekai Bey tarafından verildi. Bu teklif daha sonra genişletilerek ikinci dönem İstiklal Mahkemelerinin asli görevleri arasına dâhil edildi⁴. Yine 11 Kasım 1920 tarihinde, rüşvet ve irtikâpla servet ve gayrimenkul elde edenlerin mallarının hazineye aktarılması ve yapanların cezalandırılması için bir kanun teklifi daha verilmiştir⁵.

Atatürk dönemi Türkiye'sinde meydana gelen rüşvet vakalarını, yönetim sisteminin eksikliğinden kaynaklı olarak tanımlayamayız. Ancak bahsi geçtiği üzere, içinde bulunulan olağanüstü şartlar sebebiyle bir takım aksaklıklardan söz etmek mümkündür. İleride rüşvet davalarının incelenmesi sırasında görüleceği üzere, devlet bu süreçte İstiklal Mahkemelerini devreye sokarak bu aksaklıkları büyük oranda engellemiştir.

2.3. Ekonomik Durumdan Kaynaklanan Nedenler

Rüşvetin temel sebeplerinden biri de, kamu görevlilerinin ekonomik şartlarıdır. Her ne kadar rüşvet suçunu işlemeyi haklı göstermese de, ekonomik anlamda kötü şartlar kamu görevlilerini rüşvet almaya itmiştir. Bürokratik sistemin iyi işleminin temel koşulu, bu işlerliği sağlayacak insanın yaşam şartları içerisinde maddi olarak yetersiz kalmaması gerekir. Ekonomik olarak yetersiz bireyi işine yoğunlaştırmak oldukça zordur. Bu sebeple birey, yasal olmayan yollara başvurabilir.

2 Rüşvet ve türevlerinin dini emirlerle yasaklanması ile ilgili çalışmanın detayları için bkz. Ömer Düzbakar, "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Rüşvet ve Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", *E-Journal of New World Sciences Academy*, Volume: 3, Number: 3, 2008.

3 İstiklal Mahkemelerinin ilk kuruluş amacı; ayaklanma çıkaran, yağmaya girişen, orduya ait silah ve mühimmat çalanlar ile casusları ve asker kaçaklarını yargılamaktır. Detaylı bilgi için bkz. İbrahim Ülker, "İstiklal Mahkemelerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, 2015.

4 TBMM Kavanin Mecmuası, I / 1, Kanun No: 249, s. 295.

5 TBMM Zabıt Ceridesi, I / 5, 11.11.1920, s. 351-352.

Yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü ve buna uyum sağlamayan memur maaşlarının sonucu olarak, memurlar farklı alanlarda yaşam mücadelesini sürdürmektedirler. Memur yasal olarak başka bir işte çalışamaz. Bu sebeple maddi olarak kötü durumda olan ve yasalarla ekonomik geliri sınırlandırılan memur rüşvete başvurabilmektedir.

Düşük memur maaşı, yüksek hayat pahalılığı ve enflasyon gibi olumsuz ekonomik durumların süreklilik gösterdiği az gelişmiş ülkelerde rüşvet oranı daima yüksektir. Ancak, incelediğimiz dönem, diğer hususlarda olduğu gibi ekonomide de olağanüstü şartların sonucuydu. Devam eden savaş ve diğer problemler ülkeyi ekonomik olarak zorlamış, fiyatlar artmış ve hayat pahalılığı yükselmisti.

Atatürk dönemi Türkiye'sinin ekonomik durumunu, olağanüstü şartlarla açıklamak mümkündür. Ancak, bu kötü şartlar kalıcı olmamış, hayat pahalılığı ile memur maaşları karşılaştırıldığında durumun zamanla düzeldiğini görebiliriz. Söz konusu dönemdeki memurların aylık geliri ile temel gıda maddelerinin karşılaştırılması, bu dönemdeki rüşvet vakaları üzerinde ekonomik şartların ne kadar etkili olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, 20 il merkezinde 26 kalem gıda maddesinin 1914 yılına göre indekslerini çıkartmıştır. İndeksler, Türkiye genelinde fiyatların 13 katına yakın artmış olduğunu göstermektedir. İndekslere esas tutulan 26 madde şunlardır: sadeyağ, yumurta, zentinyacı, kaşar peyniri, beyaz peynir, siyah zeytin, çay, kahve, şeker, ekmek, buğday unu, pirinç, makarna, patates, fasulye, nohut, mercimek, bulgur, soğan, koyun eti, sığır eti, tavuk.

Cumhuriyetin ilk beş yılında ortalama enflasyon hızı % 2.9'dur. Fiyatlar genel düzeyi bir yıldan öbürüne hafif yükselişler kaydetmiş, 1927 yılından 1938 yılına kadar fiyatlarda gözle görülür gerileme olmuştur. Bu durum izlenen ekonomi politikaları ve üretimin artması ile ilgilidir. Aşağıda tabloda 1914 yılı ile mukayese edilmesi amacıyla; 1914, 1927, 1938 yıllarına ait temel gıda maddelerinin fiyatlarındaki artış ve düşüşler gösterilmiştir;

Tablo 1: Gıda Fiyatlarındaki Değişim

	KİLOGRAM FİYATI		
	1914 YILI	1927 YILI	1938 YILI
Ekmek	1.46 kuruş	15.46 kuruş	10.0 kuruş
Pirinç	2.34	42.86	27.8
Makarna	2.34	42.86	28.6
Patates	0.78	12.47	8.5
Kuru fasulye	3.12	38.97	19.0
Kaşar peyniri	9.35	187.06	----
Beyaz Peynir	----	----	49.6
Koyun eti	5.79	89.55	46.9
Yumurta	0.50	6.00	1.75
Şeker	2.34	44.42	30.0
Kahve	9.35	171.47	148.1
Çay	---	----	425.3
Zeytin Yağı	6.24	93.53	49.3
Kuru Soğan	0.38	10.10	6.9
Sadeyağ	7.79	155.88	94.4

(Kaynak: Ergin, 1991:83).

Bu dönemde memur kesiminin durumuna baktığımızda; cumhuriyet döneminde kamu kesiminin istihdam ettiği memur ve işçi sayısı sürekli olarak artış göstermiştir. Bunun sebebi kamu kuruluşlarının sayısının yıldan yıla artışıdır. Türkiye'de 1920 yılında 7 kamu kuruluşu mevcutken, 1920-1946 döneminde bunlara 47 yeni kuruluş daha eklenmiştir. Buna karşılık 1931 yılında 103 415 olan memur sayısı, 1938 yılında 127 448'e yükselmiştir

(Makal, 2001:2). Bu sürekli artış kontrolü güçleştirmiş ve rüşvet hadiselerinin artmasına neden olan sebeplerden biri olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanında memur maaşlarının durumu da rüşvet suçunun işlenmesinde önemlidir. Maaşların alım gücü, memurun ekonomik şartlarını belirlemede önemlidir. Aşağıdaki tabloda, Asli Maaşlı Memurların Gerçek Net Aylıkları (1929-1938) (TL) verilmiştir.

Tablo 2: 1929-1938 Arası memur Maaşları

Aslı Aylık/ Yıl	10	16	20	25	35	45	55	70	80	90	100	125	150
1929	40	52	60	75	98	126	165	210	256	288	400	500	600
1930	52	68	78	98	128	165	216	275	336	378	525	656	787
1931	60	78	90	112	146	187	245	311	379	400	590	736	881
1932	64	81	92	114	147	185	235	297	360	404	555	683	811
1933	69	87	100	123	159	200	254	322	390	438	601	740	878
1934	66	84	96	119	153	193	246	311	377	423	581	715	849
1935	61	77	88	109	140	176	223	283	343	384	528	649	771
1936	55	69	79	98	126	159	202	255	309	347	476	586	696
1937	52	67	76	94	121	152	194	245	297	333	457	562	668
1938	54	69	79	97	126	158	201	254	308	345	474	582	693

(Kaynak: Makal, 2001:12).

Tabloda 1929 yılı ile 1938 yılları arasında derecelerine göre memur maaşlarını görmekteyiz. Ortalama bir memur maaşına baktığımızda; yıldan yıla gözlenen dalgalanmalara karşın, 165 liradan 201 liraya çıkmıştır. Dönem içerisinde toptan fiyat indeksi 100'den 76.53'e düştüğü için, bu reel gelirlerde % 111'lik bir artışa tekabül etmektedir.

İncelenen dönemdeki memur maaşları ile fiyatlar karşılaştırıldığında, yaşam standartlarının, içinde bulunulan şartlara rağmen kötü olmadığını tespit edebiliriz. 1938 yılında belirlenen temel gıda maddelerinin tamamının fiyatı (9.45 lira) ortalama bir memur maaşının % 4.7'si kadardır. Bu durumda, bu süreçte meydana gelen rüşvet hadiseleri üzerinde ekonomik durumun tek başına etkili olamayacağını söylemek mümkündür.

3. ATATÜRK DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN RÜŞVET HADİSELERİ

Atatürk dönemi Türkiye'sinde, yukarıdaki sayılan sebepler ve dönemin olağanüstü şartlarının da etkisiyle, rüşvet vakalarına rastlamak mümkündür. Rüşvet hadiselerini memuriyet alanlarına göre inceleyerek, hangi memuriyet alanlarında daha fazla görüldüğü sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyerek, etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışacağız. Söz konusu döneme ait rüşvet vakalarını içeren belgeler transkrib edilerek sadeleştirilmeye çalışılmıştır.

3.1. İskân Memuriyetlerinde Rüşvet Davası Örnekleri

Atatürk döneminin ilk yıllarında devletin uğraşması gereken önemli konulardan biri Osmanlı döneminde Balkanlara iskân edilen nüfusun, bu toprakların kaybedilmesinden sonra anayurda dönmelerinden dolayı, Anadolu'ya yerleştirilmeleri meselesiydi. Bu mesele aniden gelişmiş, tabiri yerindeyse hükümet buna hazırlıksız yakalanmıştır. Her ne kadar kısa sürede düzene konuldu ise de rüşvet hadiselerinin önüne geçilememiştir. Bu alanda rüşvet davaları genellikle ihbar ve şikâyetler üzerine incelenmiştir.

Bu hadiselerden birine 1921 yılında rastlamaktayız. Isparta Mutasarrıflığına yazılan 31.05.1921 tarihli belgede; “*Muhacirlere sevk vesikası temini için Uluborlu müftüsü tarafından rüşvet alındığına dair ihbarın tahkiki*” istenmektedir. Söz konusu belgede;

“Vilâyât-ı şarkiyeye mültecilerinden on sekiz hane aile Konya’ya gitmek üzere kazamız müftüsü Tâhir Efendi tarafından her birinin altın ve gümüş para ve evrâk-ı nakdiye alınmak suretiyle kaymakamlıktan vesikalarının ahzine tavassut ve delâlet olduğu mültecilerden bazılarının esnâ-yı hareketinde ifadelerinden anlaşılmiş ve hareketleri hasebiyle buraca tahkikat icrâsı için makama müracaat edilememiştir. Vesikanın ahzi için mültecilerin ileri gelenlerinden Hacı Resul oğlu Hoca Halil Efendi tarafından bu on sekiz hane mülteciye para toplanıp Müftü Tâhir Efendi’ye verildiği ve bu suretle vesikanın ahzine muvafık olduğu kat’iyen anlaşılmiştir. Oraca keyfiyet arz ve amîk görüldüğünden ve tahallüfen ifadeleri ahz olunursa hakikat tezahür edecektir. Müftü Efendi’nin bu gibi ef’âle ictisârı hiçbir makamca tecvîz buyurulamayacağından mültecilerin oraya muvâsalatlarında tahkikât-ı amîka icrâ ve evrâk-ı tahkikiyenin Isparta mutasarrıflığına irsâine müsaade buyurulmasını arz ve ihbâr eylerim ol babda irâde efendim hazretlerindir” (BCA, 272-0-0-12 / 38-30-21) denilmektedir.

Belgeden anlaşıldığı üzere, 18 hane mültecinin Konya’ya gitmesi için gereken vesikanın temini için Uluborlu müftüsü tarafından rüşvet talep edilmiş ve mültecilerden ileri gelen Hacı Resul oğlu Halil Efendi tarafından toplanan para müftüye teslim edilmiştir. İhbar üzerine bu olayın incelenmesi istenmektedir.

28.07.1924 tarihli belgede ise “*Görevi kötüye kullanarak rüşvet aldıkları iddia olunan Trabzon İskân Müdürü Faik Bey hakkında tahkikat yapılması*” hakkındadır. Mübadele İmar ve İskân Vekâletinden yazılan belgede;

“Samsun mıntika müdüriyetinden vârid olan merbût 10 Temmuz Sene 340 tarihli ve 4458 numaralı tahriratta Dospat (O zaman, Bulgaristan’ın Filibe (Plovdiv) iline bağlı ilçe) muhacirlerinin Samsun’dan esnâ-yı müddeâlarında imar ve iskan müdürü Faik Bey’in Trabzon’dan muhacirini arzu ettikleri mahalle gönderilmesi mukabilinde üç yüz lira rüşvet talep ettiğine dair köyün ileri gelenlerinden yirmi bir imza ile verilen ihbarname kabul-i ispat bir şekilde iddiasına binaen tahkikatın ibtidâr edilememiş ise de şifâhen yapılan iş bu ispatta mûmâileyhin vazife-i mevdu’asını sû-i isti’mâl ettiğine dair kanaat-i vicdâniye hâsıl olduğu” belirtilmiş ve aynı belgenin şifresinde “*Polathâne’den Kastamonu mıntikasına nak olunan muhâcirler Polathâne’de dört ay müddetle iskân edilememeleri mahallî iskân muhâcirin me’murlarından birinin kendilerinden üç yüz irâ rüşvet talep etmelerinden neş’et ettiği ifade eyledikleri bildirilmektedir. Yirmi bir imzasıyla verildiği beyân olunan ihbarnâme sahiplerinin imza ve adresleri vâzih olduğu takdirde bu hususta derhal tahkikât ifâsı kabul olmakla beraber Kastamonu mıntikasına nakl olunan muhâcirinin ifadelerinin ahzi suretiyle de fi’lin te’yid ve tevsîki mümkün bulunduğu nazaran mıntika müdüriyetinin bu fi’lin kâbil-i ispat bir şekilde olmadığı hakkındaki beyânâtı vârid görülemediği ve ma’ahâzâ mûmâileyh Fâik Bey’in sû-i isti’mâline kanaat-i vicdâniye hâsıl olduğu bildirilmesine ve bu gibi bir rüşvet teklifi Kastamonu mıntikasına sevk olunan muhâcirler tarafından da te’yid edilmiş olmasına nazaran ber mûcib-i emr-i âlî işten men’ edilmiş olmakla mûmâileyhin ta’kîbât-ı kânûniye ifâsına ve kezâlik Kastamonu mıntika müdüriyetince dakîk ve ekmek tevzî’inde vâsî’ mikyasta sû-i isti’mâl yapmış olduğu beyân ve ifâde edilmekte olmasına nazaran şümûl peydâ eden işbu tahkikâtın bir müfettiş veya civar mıntika müdürlerinden biri marifetiyle icrâsına müsaade buyurulması ma’ruzdur efendim” (BCA, 272.0.0.71 / 33.44.9.)* şeklinde tahkikat için izin istenmektedir.

Buradan anlaşıldığı üzere rüşvet karşılıklı olmanın yanında tek taraflı olarak da talep edilebilmektedir. Verilen kararda, hem devletin güvenilirliği korunmuş ve hem de toplum çıkarları gözetilmiştir. Ayrıca, toplumsal vicdanın da ön plana çıktığı ve imza toplanarak rüşvet hadisesinin yetkililere bildirildiğini görmekteyiz.

10.12.1924 tarihine ait başka bir belgede; “*Rüşvet aldıkları ihbar edilen İzmir İskân Memuru Durmuş ve Arkadaşı Hüsni Beyler hakkında tahkikat yapılması*” konusunu içermektedir. Belgenin içeriğinde;

“ İzmir mıntikası iskân memuru Durmuş ve Rifki Hüsni Beylerin bir muhacirden yüz ve diğerinden iki yüz elli lira rüşvet aldıkları gibi hallerinin de mucip-i şüphe olduğu ihbar edilmektedir. Haklarında sıkı ve mükemmel tahkikat yapılması ve neticenin acilen bildirilmesi” (BCA, 272-0-0-11/ 20-99-5) istenmektedir. Belgenin içeriğinden anlaşılmalıdır ki; rüşvet hadisesi konusunda sıkı ve disiplinli incelemeler yapılmaktadır. Bunun yanında neticenin acilen bildirilmesi istenmekte ve bu suçla karşı hızlı kararlar verilerek önüne geçilmek istenmektedir.

23.12.1926 tarihli belgede ise “Soma İskân Memurunun rüşvet suçundan dolayı işten el çektirildiği” ile ilgilidir. Belgede;

“Soma iskân memurunun işten el çektirilerek hakkında takibat-ı kanuniye ifa edilmekte olduğu Manisa vilâyetinden 8 Kânûn-i Evvel 1926 tarihli tahriratla vekâlet-i celîleye iş’âr olduğu ve tahrirat-ı mezkûrenin mümeyyiz Azmi Bey’e muhavvel bulunduğu bit-tedkîk ma’ruzdur efendim” denilerek, belgenin devamında ise içeriği detaylı olarak anlatılmıştır;

“Kaymakamın gayrı kânûnî muamelâtı yüzünden âdiyen iskân ve tefvîz muamelesinin akîm bırakılmakta olduğundan Soma iskan me’murunun rüşvet fi’linde cürm-i meşhûd halinde yakalandığından bahs ile muhafaza-i hukûku istid’âsına dair Soma’da Namazgah mahallesinde 123 numaralı hanede sakin Florina mübâdillerinden Hacı İbrahim oğlu Mehmet Tevfik imzasıyla verilen arz-ı hâl leffen tisyâr kılındı. Soma iskân me’murunun işten el çektirilerek hakkında ta’kîbât-ı kânûniye ifâ edilmekte olduğu makâm-ı âlîlerinden vârid olan 8 Kânûn-i Evvel 1926 tarihli tahrîrâtan anlaşılmiş olduğundan muktezâsının tesrî’i ve müsted’î mûmâileyhin iskân ve tefvîz muamelesinin de esâsâtımız dairesinde müsâra’aten neticesinin inbâsı ve mu’ahazât-ı vâkı’a esbâbının ta’in ve iş’ârı mütemennâdir efendim” (BCA, 272-0-0-12 / 50-109-13)

Bu belgeden anlaşıldığı üzere, Soma İskân Memuru rüşvet suçunu fiilen işlerken yakalanmış ve derhal işten el çektirilmiştir. Devletin bu tür yolsuzluk suçlarına karşı derhal ceza uygulaması, devletin güvenilirliğinin korunması ve artırılması ile ilgilidir.

İşlenen rüşvet suçunun hepsinin belirlenip, gerekli cezanın verilmesinin imkânsızlığı takdir edilmelidir. Sadece tespit edilebilenler cezalandırılmış ve önlem alınmıştır. Muhacir ve mübadillerin iskânı sırasında rüşvet yoluyla haksızlığın daha fazla yapıldığı bir gerçektir. Örneğin Antalya’ya iskân sırasında, bazı hanelerde 5-6 aile kalırken, bazı daha geniş hanelerde tek aile kalmış, yine arazi dağıtımı sırasında bazı muhacir ve mübadillere verimli ve daha geniş arazi verildiği, bunun rüşvetle mümkün olduğu görülebilmektedir⁶.

3.2. Askeri Alanda Rüşvet Davası Örnekleri

Rüşvet hadisesinin sıklıkla görüldüğü alanlarından biri de askeri memuriyet olmuştur. Özellikle ordunun düzen ve disiplinini bozacak rüşvet suçuna karşı iltimas gösterilmediği açıktır. Askeri memur ve askeri doktorların işlediği rüşvet suçunu zaman zaman da subayların işlediği görülmektedir. Bu alanda rüşvet suçunu önlemek için; 18.12.1929 tarihinde “askerlere ait irtikâp ve rüşvet hakkında kanun teklifi” meclise sunulmuştur (BCA, 30.18.1.2 / 7.62.10). Askeri Ceza Kanunu’nda rüşvet başlığı ile verilen maddede “Madde 135 — Askerî şahıslardan herhangi biri T. Ceza kanununun 3 üncü babının 3 üncü faslında yazılı suçlardan birini işlerse o fasıldaki cezalarla cezalandırılır”⁷ şeklinde düzenlenmiştir.

Askeri alanda rüşvet suçu ile ilgili belgelere baktığımızda ilk olarak, 20.07.1922 tarihli belgede “Rüşvet almaktan suçlu bulunan Taşköprü Askerlik Şubesi Memuru Ahmet Muhsin Efendi’nin, 10 yıl kürek cezasına çarptırılarak askerlikten çıkarıldığı” bildirilmektedir.

Belgede; “Taşköprü ahz-i asker şubesi muamelât memuru iken bir irtişa meselesinden dolayı Kastamonu istiklal mahkemesince icra kılınan muhakemesi neticesinde 10 Şubat 37 tarih ve 226 numaralı i’lâmıyla silk-i askerîden tard ve on sene küreğe mahkum edilmiş ve el-yevm Kastamonu cephâne-i umûmiyesince mahpus bulunan Ahmet Muhsin Efendi tarafından hakkındaki hükmün büyük millet meclisince tedkikiyle âdilâne bir karar ittihâzı istirhâmına dair takdîm edilen istid’ânâme ile merbûtâtının leffen takdim kılındığı ma’ruzdur” (BCA, 30.10.0.0/55.371.6.) denilmektedir.

Bu hadisenin henüz Milli Mücadele yıllarında cereyan ettiği ve derhal askerlikten çıkarılarak, 10 yıl süreyle hapsine karar verilmiş olmasının ağır ve caydırıcı bir ceza olarak örnek teşkil etmesinin öngörüldüğü açıktır.

05.01.1932 tarihli belgede ise; “Rüşvet suçundan mahkûm olan İht. Ulaştırma Subayı Tevfik Fikret’in ihtiyat subaylığı kaydının silinmesi” ile ilgilidir.

⁶ Nüfus Mübadelesi kapsamında, mübadillerin Antalya’ya iskanı sırasında yapılan usulsüzlüklerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Ahmet Çelik, “Antalya İskân Edilen Muhacirler ve Sorunları” *Antalya Kitabı 1*, Palet Yay., Antalya-2018, s. 357-372.

⁷ *Düstur* : Tertip : 3 Cilt : 11 Sayfa : 367, Tarih; 25.05.1930.

Milli Müdafaa Vekilliği'nden 02.01.1932 tarihli ve 728/7165 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede; "Rüşvet suçundan dolayı Ankara ağır ceza mahkemesince 2 sene hapse mahkûm olan 28239 kayıt numaralı İhtiyat Nakliye Zabıt Vekili Tevfik Fikret Efendi'nin işbu mahkûmiyeti Askeri Ceza Kanunu'nun 37. maddesi mucibince askerlikten tardını istilzam etmesine ve tard cezasına mahkûm olanların dahi 1076 numaralı kanununun 23. maddesinin b fıkrası mucibince ihtiyat zabıtlık haklarının terkin edilmesine mebni mezkûr 23. maddenin b fıkrasının ahkâmına tevfikan mumaileyhinde yaşına göre hakkında askerlik mükellefiyet kanunu tatbik edilmek üzere ihtiyat zabıtlık kaydı terkin edilmiştir. İşbu kararnamenin ahkâmının icrasına Milli Müdafaa Vekili memurdur" (BCA, 30.11.1.0/68.1.19.) denilmektedir. Bu belgede gördüğümüz üzere; sanık Tevfik Fikret'in rüşvet suçunu askeri alanda işlemesine karşın, yargılaması sivil mahkemede yapılmış, iki yıl hapis cezasını Ankara Ağır Ceza Mahkemesi vermiştir.

24.10.1932 tarihli belgede ise subay olan iki Doktor Binbaşı hakkındadır. Belgede; "Rüşvet suçundan mahkûm olan Operatör Doktor Binbaşı Hayati ve Dr. Bnb. Muharrem Şevki'nin ordudan ihracı" kararlaştırılmıştır. Milli Müdafaa vekilliğinden 20.10.1932 tarihli ve 32/711 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede; "Rüşvet suçundan mahkûm aleyhim Samsun Hastanesi Hekimlerinden operatör Dr. Bnb. Hayati Efendi'nin Türk Ceza Kanununun 212 ve 213. maddeleri mucibince iki sene üç ay yedi gün hapsine ve mezkûr hastane dâhiliye mütehassısı hekim Bnb. Muharrem Şevki Efendi'nin yine mezkur maddeler mucibince bir sene yedi buçuk ay hapsine ve her ikisinin de Askeri Ceza Kanunu'nun 30. Maddesinin⁸ A fıkrasının 2 nolu bendine tevfikan Silki Askeriden tardlarına ve Altışar yüz lira ağır cezayı nakdi alınmasına dair 8. K. O. Askeri Mahkemesince verilip Askeri Temyiz Mahkemesinin 21/08/1932 Tarih ve 664/916 numaralı ilamıyla (yalnız tard cihetinin her ikisinin mülga Askeri ceza Kanunu'nun 24 ve 187. Maddeleri mucibince tardlarına tarzında tashihi suretiyle islah edilerek tasdik edilen hükmün infazı Askeri Muhakeme Usulü Kanununun 249. Maddesinin 3 nolu fıkrası mucibince tensip kılınmıştır. Bu kararın icrasına Milli Müdafaa Vekili memurdur" (BCA, 30.11.1.0 / 73.29.13.) denilmiş ve verilen ceza Askeri Ceza Kanununun 30. maddesine dayandırılarak, devletin itibarı korunmaya çalışılmıştır.

31.08.1933 tarihli belgede ise "Rüşvet suçundan mahkûm olan Edremit Askerlik Şubesi Muamele Memuru Salih'in ordudan ihracı" ile ilgilidir. Milli Müdafaa vekilliğinden 24.08.1933 tarihli ve 33/613 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede "Rüşvet suçundan mahkûm Edremit Askerlik Şubesi muamele memuru Salih Efendinin Türk Ceza Kanunu'nun 227 ve 59. maddelerine ve As. Ceza Kanunu'nun 32. maddesinin ikinci fıkrasına tevfikan dört ay hapsine ve 33 lira ağır para cezasına mahkûmiyetine ve ihracına dair 4. Fırka As. Mahkemesince verilip kat'iyet kespeden hükmün infazı, Askeri muhakeme usulü kanununun 249. Maddesinin üçüncü fıkrasına tevfikan tensip kılınmıştır. İşbu kararnamenin icrasına milli müdafaa vekili memurdur" (BCA, 30.11.1.0/81.32.14.) denilerek yine devletin şahsiyetine karşı işlenmiş suç olarak görülmüş ve cezalandırılmıştır.

17.04.1934 tarihli başka bir belgede "Rüşvet suçundan mahkûm olan Dr.Bnb. Nazım'ın askerlikle ilişkisinin kesilmesi" kararıyla ilgilidir. Milli Müdafaa vekilliğinden 04.04.1934 tarihli ve 34/192 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede " Rüşvet suçundan mahkum Sv. A. Hekimi Binbaşı Nazım efendinin (Türk Ceza Kanununun 212 ve 225 ve askeri ceza kanununun 32 ve 136. Maddelerine göre üç ay hapsine ve 40 lira ağır cezaya nakti alınmasına ve ihracına dair VII. K. O. Askeri mahkemesince verilip kat'ileşen hükmün infazı askeri muhakeme usulü kanununun 249. Maddesinin 3 sayılı fıkrasına tevfikan tensip kılınmıştır. İşbu kararnamenin icrasına Milli Müdafaa Vekili memurdur"(BCA, 30.11.1.0/85.9.3.) denilerek, ağır para cezasının yanında hapis cezası da verilmiş ve askerlikten ilişiği kesilmiştir.

02.05.1934 tarihli başka bir belgede ise; "Rüşvet ve hırsızlık suçlarından ceza alan Yzb. Mustafa Reşit Vasfi Efendi'nin ordudan ihracı" ile ilgilidir. Milli Müdafaa vekilliğinden 25.04.1934 tarihli ve 13661 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede "Rüşvet, sirket ve sair ceraimle maznunu aleyh Siverek ahzı asker şube reis

8 Madde 30 – (Değişik: 22/3/2000-4551/6 md.) Aşağıda yazılı hallerde subay, astsubay, uzman jandarmalar ve özel kanunlarında bu cezanın uygulanacağı belirtilen asker kişiler hakkında, askeri mahkemeler veya adliye mahkemelerince asil ceza ile birlikte, Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma cezası da verilir. Bu husus mahkeme hükmünde belirtilmemiş olsa dahi, Silahlı Kuvvetlerden çıkarmayı gerektirir. A) Taksirli suçlardan verilen cezalar hariç olmak üzere ölüm, ağır hapis, bir seneden fazla hapis cezası ile hükümlülük halinde B) Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından biriyle hükümlülük halinde. Taksirli suçlardan verilen cezalar hariç olmak üzere, askeri mahkemelerce üç aydan fazla hapis cezası ile birlikte Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma cezası da verilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Düster* : Tertip : 3 Cilt : 11 Sayfa : 367, Tarih; 25.05.1930.

vekili Yzb. Mustafa Vasfi efendinin (319-347) 25 Eylül 337 tarihinde mülga Elcezire cephesi 4 numaralı zabitan divanı harbinde icra kılınan muhakemesi neticesinde vazife-i memuriyetini sui istimal ve şube kasasından ihtilas ve irtikabı ve bir çok umurda ihmal ve teseyyübü sabit olduğundan azami cürüm itibariyle hareketi vakiasına temas eden mülkiye ceza kanununun 82. Maddesi mucibince ceraim sairesinin sebebi şiddet addiyle iki sene adiyen hapsine ve askeri ceza kanunnamesinin 191. Maddesi mucibince silki askeriden tardına ve kasa ve eşya açığından hissesine isabet eden 12216 kuruş 30 para evrakı nakdiye, 586 kuruş altın ve 1269 kuruş gümüş akçenin kendisinden tazminine dair divan-ı harbi mezkurdan vecahen sadır olarak divanı temyizi askerinin 29 zilhiçe 341 ve 12 Eylül 339 tarihli ve 304 numaralı ilamiyle tasvip edilen hüküm 3 Mart 340 tarihinde ali tasdike iktiran etmiştir.

Mumaileyh 3/2 Teş. 340 tarihli istida ile ahiren neşrolunan 372 numaralı af kanunundan istifade edeceğinden bahisle hukukunun iadesini istirham etmiş ve bu kanun ahkamından istifade edeceği mütalaa edilerek tard muamelesinin hükümsüz addiyle 19/2/341 tarihinden tekaüde sevki tasdiki aliye iktiran etmiş isede bu kerre yapılan tatikatta 342 numaralı kanunun birinci ve dördüncü maddelerini izah eden 20 Nisan 926 tarih ve 90 numaralı tesfir (müdafai memleket maksat ve gayesiyle teşekkül eden cemiyet ve heyetlere mensup olan memurların vezifei memuriyetten mütevellit olarak ikaeledikleri ef'al ve harekattan müdafaa-i memleket mukaiat ve gayesi bulunmak esasını amir olmasına ve mumaileyhin fil ve hareketi rüşvet, ihtilas ve irtikap gibi vazifei memurşiyetten mütevellit ve şahsına ait bulunmasına ve müdafai memleket maksat ve gayesi mevcut olmasına binaen af kanununun şumulü dâhiline giremediğinden 19/2/341 tarihli kararname hükmünün iptal ve 30 Mart 340 tarihli kararname ahkâmının tatbik ve icrası tensip edilmiştir. İşbu kararnamenin ahkâmına icraya milli müdafaa vekili memurdur" (BCA, 30.11.1.0/86.11.12.) denilmiş, mahkeme devleti uğrattığı zararı kendisinden tanzim ederek görevine son vermiştir.

07.11.1934 tarihli belgede; "Rüşvet suçundan ordudan ihraç edilen Dr. Bnb. İştiple Nazım Efendi'nin emekliye sevki" meselesidir. Milli Müdafaa Vekilliği'nden 3. 11. 1934 tarihli ve 73211 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede bir hülasa ile durum bildirilmiş olup; "Kitası: 7. K. O. Süvari 54 Alay Tabibi -Rütbesi Binbaşı - İsmi Nazım Efendi. Kitası ve künyesi yazılı zatın rüşvet suçundan dolayı 7. K. O. Askeri mahkemesince üç ay hapse ve kırk lira⁹ ağır para cezasına ve askerlikten ihraca sureti katşiyede mahkûm edilerek 26 Eylül 1933 tarihinde tevkif ve 27 I. Kan. 1933 de tahliye ve 11 Nisan 1934'de ordudan ilişiği kesilmiştir. Askeri Ceza Kanununun 33. Maddesi mucibince ihraç cezasının tekaüt hakkını iskat edemeyeceği ve mahkûmiyet müddetine göre 2071 sayılı kanunun şumulü dairesine girmemesine mebni bu mahkumiyetten dolayı tekaüt maaşının tahsisine bir manii kanuni bulunmadığı hakkındaki askeri adliye şubesinin 23 Eylül 1934 tarih ve 34/192 numaralı mütalaa üzerine sınıfı ihtiyatta istihdam edilmemek üzere tekaütlüğü tensip kılınmıştır. İşbu kararname ahkâmının icrasına Milli Müdafaa Vekâleti memurdur" (BCA, 30.11.1.0/ 91.38.13.) kararıyla hem ordudan ilişiği kesilmiş, hem de tekrar görevine dönemeyeceği belirtilmiştir.

25.04.1936 tarihli belgede ise; "Rüşvet almaktan mahkûm olan İzmir Askerlik Şubesi eski muamele memuru emekli Yzb. Cemil'in ordudan ihracı" meselesidir. Milli Müdafaa vekilliğinden 18.04.1936 tarihli ve 36.276 sayılı tezkere ile reisicumhura gönderilen kararnamede; "Nüfuz ve memuriyetini sui istimal ederek Terzi Osman Zekiye işini çabuk gördürmek için para vermeğe ikna etmek sureti ile 20 lira almaktan suçlu İzmir Askerlik Şubesi Eski Muamele Memuru Emekli Yzb. Cemil'in I. Kor Askeri Mahkemesinde yapılan duruşma sonunda Türk Ceza Kanunu'nun 210. Maddesine uyularak bir sene müddetle hapsine ve bir sene müddetle memuriyetten mahrumiyetine ve bu cezaların yarısı indirilerek altı ay müddetle hapse ve altı ay müddetle memuriyetten mahrumiyetine ve Askeri Ceza Kanunu'nun 32. Maddesi buyruğunca Ordudan İhracına dair verilen 26 Şubat 1936 gün ve 73 Esas 85 Karar Sayılı hüküm pekleşmiş olduğundan İhraç cezasının infazı Askeri Mahkeme usulü kanununun 249. Maddesi mucibince onay görülmüştür. İşbu Kararnamenin Hükümünü yürütmeye Milli Müdafaa Vekili memurdur" (BCA, 30.11.1.0/103.14.6.) kararı verilmiştir. Bu belgede görüleceği üzere Yzb. Cemil işlediği rüşvet suçu sebebiyle ordudan ihraç edilmekle birlikte, 6 ay süreyle memuriyeti engellenmiştir. Anlaşılan, 6 ay sonra herhangi başka bir memuriyette görev alabilecektir.

9 Tablo 2'ye baktığımız zaman; ağır para cezası olarak belirtilen 40 liranın alt seviyede bir devlet memuru maaşına tekabül ettiğini görmekteyiz.

3.3. Mâli Alanda Rüşvet Davası Örnekleri

Bu bölümde yine devletin gelişmesi için önemli olan mali alanlarda işlenen suçlar incelenmiştir. 18.05.1924 tarihli bu belgede; *“Rüşvet suçundan aranan Muhasebe Memuru Selanikli Mustafa Kamil’in, halen Trakya Mıntıka Müdürlüğü’nde çalışmakta olduğu”* belirtilmektedir. 22/3862 numaralı belgede;

“Mülgâ muhâcirîn müdiriyet-i umûmiyesi muhasebe memuru Selânikli Mustafa Kâil Efendi el-yevm vekâlet-i âcizî Trakya mıntıka müdürîyeti muhâsib mes’ullüğünde müstahdem.

İhtilâs maddesinden dolayı maznûn mülgâ yirmi beşinci kolordu veznedarı Nuri Efendi’yi çiftliğinde ihfâ eylediği iddia olunan mülhâ muhâcirîn müdiriyeti muhasebe memuru Selanikli Mustafa Kâmil Efendi Bin Ali’nin el-yevm müstahdem bulunduğu ve açıkta ise ikâmet ettiği mahall-i vekâlet-i celîlesince ma’lum ise inbâsına müsaade buyurulmasını rica ederim efendim” (BCA, 272.0.0.12/41.49.1.) denilerek yargılanması için izin istenmektedir. Bu belge, mali alanlarda da devletin disiplinli olmaya çalıştığını göstermesinin yanında, devlet kurumları arasında henüz iletişimin yetersiz olduğu ve düzenin yerleşmediğini göstermektedir.

25.09.1927 tarihli belgede ise, rüşvet suçu işlenmesinin yanında, rüşvet olarak alınan maddenin ilginçliğidir. Belgede; *“Dörtüol Vergi Muayene Memurları Şemsi ve Arif Beylerin rüşvet suçundan açılan davalarla ilgili dosyalarının Danıştay’a gönderildiği”* konusunu ele almaktadır. Belgenin hülasasında;

“Dörtüol’dan Toprakkale’ye giden Erzinli Nazif Efendi ailesine ait eşyayı kaçak suretiyle evvela müsâdere bilâhere iki şişe rakı mukâbilinde sahibine iade eyledikleri iddiasıyla maznûn aleyhümâ Dörtüol kazası rüsumât muayene memuru Şemsi ve Arif Efendiler haklarında Cebel-i Bereket¹⁰ vilâyeti idâre hey’etince ittihâz olunan men’-i muhâkeme kararını hâvî mazbata ve evrak-ı müteferri’ası mûmaileyhin dairesi âmiri tarafından vâki-i itiraza mebnî derece-i sâniyede tedkik edilmek üzere şûrâ-yı devlete li eclî’-havâle hukuk müşâvirliğinin mütâlâ’anâmesiyle beraber merbûten takdîm kılındığından muktezâsının ifâsına müsaade buyurulması ma’ruzdur efendim” denilmektedir. Bundan sonra; *“Dörtüol kazası rüsumât muaye me’uru Şemsi ve Arif Efendiler hakkında ittihâz olunan men’-i muhâkeme kararı ve evâki mûmaileyhimin dairesi âmiri tarafından vâki-i itiraza binâen derece-i sâniyede tedkik edilmek üzere maliye vekâletinden gönderildiğinden leffen takdîm olunmuştur efendim”* (BCA, 30.10.0.0/179.238.6.) denilerek kararın tekrar incelenmek üzere Danıştay’a gönderildiği görülmektedir.

3.4. Cezası Affedilen Rüşvet Davası Örnekleri

Bu bölümde, rüşvet suçundan ceza alan ve bir süre sonra affedilen memurlara ait rüşvet hadiseleri incelenmiştir. 19.06.1923 tarihli belgede; *“Görevini kötüye kullanıp, rüşvet almaktan 10 yıl küreğe mahkum edilen Manisalı Lütü oğlu Rüşdü’nün hastalığı sebebiyle kalan cezasının affı için konunun TBMM’ye arzı”* meselesiyle ilgilidir. Kararnamede;

“Vazîfe-i me’uriyetini sû-i isti’mâl ve rüşvet ahz etmek maddesinden dolayı Amasya istiklal mahkemesince silk-i askeriyeden tard ile on sene müddetle küreğe mahkum edilen ve 25/12/36 tarihinden beri Amasya hapishanesinde mahpus bulunan mülâzım-ı evvel Manisalı Lütü Efendi Bin Rüşdü’nün müptela olduğu illetin günden güne istidâd ve vehâmet peydâ eylediğinden bahisle mazhar-ı afv olması hakkında amasya müdde-i umûmîliğine i’tâ eylediği istid’â üzerine etibbâ-yı müte’addide tarafından ba’de’l-muayene i’tâ kılınan raporda mûmaileyhin müptelâ olduğu hastalık hasebiyle hapishanenin şerâit-i hâzırasına göre hayâtî tehlikede olduğu beyân ve ledyü’l-havâle merkûmun devâm-ı mahbûsiyeti hastalığın esasen müterakkiyü’t-tabî’ye ve mühlik olmasından ve hapishane şerâitinden hayâtîyesi itibarıyla hayatı için kat’î bri tehlike teşkil edeceğinden bakıye-i müddet-i cezâyesinin affıyla tahliyesinin muvâfık-ı fek olduğu tıbb-ı adlî müessesin müdiriyetinden bâ rapor izbâr kılınmış ve meclis idâre-i livâ mazbatası da bu zeminde bulunmuş olmakla gayrı kâbil-i şifâ illete ma’lûl olan mûmaileyhin bakıye-i müddet-i cezâyesinin affı hususunun meclis-i âliye arzı adliye vekâletinin 16/4/39 tarih ve 387 numaralı tezkeresi üzerine icrâ vekilleri hey’etinin 19/6/39 tarihli içtimâ’ında kabul edilmiştir” (BCA, 30.18.1.1/7.21.19.)

10 Bugünkü Osmaniye; Tanzimat Fermanı’nın Müslüman - gayrimüslim ayrımını yasaklaması sebebiyle Müslüman olmayanlar için söylenen “gavur” deyimini de yasaklanmıştır. Bu yüzden “Gavurdağları” yerine bu dağların orman ürünlerinin yanı sıra bereketli toprakları sebebiyle Cebelibereket adını almıştır.

11.08.1926 tarihli belgede; “Rüşvet alma suçundan mahkûm Kığı İlçesi Can Bucağı eski müdürü Osman Faik’in malullüğünden dolayı kalan cezasının affedilmesi” konusuylla ilgilidir.

“Adliye vekâlet-i celîlesinden gönderilen 14 Temmuz Sene 927 tarih ve 382/8520 numaralı tezkerede, rüşvet ahzi maddesinden dolayı şark istiklal mahkemesince karşılarda ikmâl-i müddet eylemek üzre sûret-i kat’iyede iki buçuk seneye mahkûm ve 1 Şubat Sene 927 tarihinden itibaren Elfiriz hapishanesinde mahpus bulunan Keyfi kazasının Can nâhiyesi müdür-i sâbıkı Osman Fâik Efendi’nin ma’lûliyeti, mahallî hükümet tabibinin tıp adlî müessesesinden musaddak raporu ve mahallî idare hey’etinin bunu mü’eyyed mazbatası mucibince, bakiye-i müddet-i cezâyesinin fennen affını müstelzim bir derecede görülmüş olduğunda teşkilât-ı esâsiye kanunun kırk ikinci maddesi mucibince affı teklif olunmuştur.

Keyfiyet icrâ vekilleri hey’etince 11 Ağustos Sene 927 tarihinde tedkik ve tezekkür edilmiş ve Osman Faik’in tebeyyün eden ma’lûliyetine mebnî ber mûcib-i teklif teşkilât-ı esâsiye kanunun kırk ikinci maddesine tevfiikan bakiye-i müddet-i cezâyesinin affı takarrur etmiştir” (BCA, 30.18.1.1/25.45.3.)

20.09.1927 tarihli başka bir belge yine afla alakalıdır; “Görevini suiistimal etmek ve rüşvet almak suçundan Diyarbakır Hapishanesi’nde mahkûm bulunan Lice Şubesi eski başkanı Cemal Efendi’nin kalan cezasının affedilmesi” istenmektedir. Kararnamede; “Adliye vekâlet-i celîlesinden mevrûd Fî 23/24 Ağustos Sene 927 tarih ve 458/10275 numaralı tezkerede vazîfe-i me’ûriyetini sû-i isti’mâl ve rüşvet ahzi maddesinden dolayı sûret-i kat’iyede şark istiklal mahkemesince üç sene hapse mahkûmen Fî 8 Haziran Sene 926 tarihinden itibaren Diyarbakır hapishanesinde mahpus bulunan Lice şube reis-i sâbıkı Cemal Efendi’nin ma’lûliyeti mahallî hey’et-i sıhhiyesinin tıp adlî müessesesinden musaddak raporu ve vilâyet idâre hey’etiin Bolu mü’eyyed mazbatası mucibince bakiye-i müddet-i cezâyesinin fennen affını müstelzim bir derecede görülmüş olduğundan teşkilât-ı esâsiye kanununun kırk ikinci maddesi mucibince affı teklif olunmuştur” (BCA, 30.18.1.1/25.53.6. s. 1.)

Önerilen teklif neticesinde; “Keyfiyet icrâ vekilleri hey’etince Fî 20 Eylül Sene 927 tarihinde tedkik ve tezekkür edilerek mûmâileyhin tebeyyün eden ma’lûliyetine mebnî teklif mûcibince ve teşkilât-ı esâsiye kanununun kırk ikinci maddesine tevfiikan bakiye-i müddet-i cezâyesinin affı takarrur etmiştir” (BCA, 30.18.1.1/25.53.6. s. 2.) denilerek affına karar verilmiştir.

Cezaları affedilen bu memurlara ait belgelerden anlaşıldığına göre; devlet rüşvet işleyenlere karşı herhangi bir taviz vermemiştir. Ancak bazı durumlarda, örneğin sağlık durumları veya yaşın belirli bir noktaya gelmesi dikkate alınarak cezalar affedilmiştir.

3.5. Farklı Memuriyet Alanlarındaki Rüşvet Davası Örnekleri

Yukarıda örnekleri verilen rüşvet vakaları dışında harici işler, ithalat, adli işler, din görevlileri ve siyasi alanlarda da rüşvet hadiseleri görülmektedir. İlk incelenecek belge; dış ülkelerden silah alımı sırasında rüşvet aldığı iddia edilen Babanzade Fuat Bey hakkında tahkikat yapılmasını içeren belgedir. Bu olay başlangıçta bir rüşvet davası olarak görülmekte, ancak süreç içinde muhtevası değişmektedir.

19.9.1927 tarihli bu belgede; “Muhtelif silah alımı için açılan ihaleyi kazanan Skoda Fabrikası’ndan Türk Müteahhidi Babanzade Fuat Bey’in rüşvet alıp almadığının araştırılması” isteği ile başlamıştır.

18 Eylül 1927 tarihli, Tevfik Rüştü Bey’e (Dönemin Dışişleri Bakanı) gönderilen 595 numaralı belgede; “Müdafaa-i Millîye Vekâleti Çekoslovakya’da kâin Skoda fabrikasından ve Fransa’da Hoçkis makineli tüfek fabrikasından kendisi namına bir buçuk milyon frank miktarında para alındığını haber alarak başvekâlet reisini haberdar etmiş ve meselenin mahallerinde istiknâhı için müracaatta bulunmuştur. Mahallindeki sefaretlerimize mesele bu mahiyetle bildirilerek bu fabrikalardan bu tarzda para alınıp alınmadığının ve kimin aldığı ve mütedâriklerinin tespit ettirilmesini rica ederim. İşbu tahkikat Türkiye’de iş görülmek için nâ meşru yolların muvafakat te’min etmeyeceği hakkında sanayi-i harbiye firmaları üzerinde işbâh tesiri yapacağı” (BCA, 30.10.0.0/12.72.53, s. 2.) belirtilmiştir.

Belgenin devamında olay detaylı olarak anlatılmış, kimlerin rüşvet suçuna dâhil olabileceği belirtilmiştir. Belgede;

“Skoda fabrikasından Sabur Sami dahi Ankara’da Cemil Bey namına bir para almış. Hatta bu sebeple direktör Mağlic ile fabrika mahkemeye düşmüşler. Sefir Vâsif bunu dahi tahkik etmelidir. Tahkikatın fabrika müdür-ü umumisi ile evvelâ hususi mahiyette cereyanı faydalıdır. Mesele kim ne kadar parayı kimler namına almış cihetinin tahkikidir. Müsta’ciliyetle takip ve intâc buyurulması mercûdur. Hâtıra kabilinden ilave edeyim ki Sabur Sami ile Atavda arasında olan bu para mevzuu sefaretimiz vâsitasıyla merkûmun sûret-i hukûkiyede ta’kibâta alınması Babanzâde Fuat Bey’in Atavda fabrikasından başkaları namına ne kadar para aldığı Vâsif Bey vasıtasıyla da tahkik buyurulması mercûdur” (BCA, 30.10.0.0 / 12.72.53, s. 3.) denilerek, kimlerin sorgulanması ve kimin ne kadar para aldığı tahkik edilmesi belirtilmektedir.

Dava sürecinin başlamasından hemen önce, Paris’te bulunan Hüseyin Kadri isimli şahıs Milli Müdafaa Vekili Recep Bey’e, Fuat Bey’in silah alımı sırasında rüşvet aldığını ihbar eden iki mektup yazmıştır. Bu mektuplar söz konusu rüşvet soruşturmasının çıkış noktası olmuştur. 25.05.1927 tarihli ilk mektupta;

“Muhterem Recep Beyefendi Hazretleri, Şimdi hakkınızda muttali’ olduğum bir isnâdı hemen yazmayı vazife bildim. Skoda fabrikası size verilmek üzere Türkiye’deki vekiline yüz elli bin Türk lirası te’dye etmiş. Bu masraf nam-ı alinize olarak fabrika defterinde mukayyet imiş bundan galat olması melhuz ikinci bir tebliğ-i mühim verilecek olmuş fakat kalmış.

Zât-ı alinizi çok iyi tanıdığım için hem şahsınıza ve hem de makam-ı aliniz ve bilhassa Türk ricâl-i inkılâbının hakkı namına tahkik ettirmenizi ve icabını fi’l-i hüküm ederseniz yapmanızı rica ederim. Komisyonculuk bütün dünyada bir kazanç yoludur. Fakat komisyonculuk işinde namus ve haysiyet kutsiyet-i tâtme izafe ederek hürmet etmek şarttır. Bu esnada şahsınıza olduğundan fazlasıyla makam ve şahsınız itibarıyla memleketimize müteveccih bir su-i kasttır. Bu hain maattessüf bir Türk imiş. Babanzâde Fuat hakkında Ali Said Paşa Hazretlerine yazmış idim. Bu adam Paris’te Eksiyor otelinde Kürt isyanı zamanında İngiliz casus Koniğ ile beraber tamam üç ay ikamet etmiştir. Ve daima beraber yemiş, gezmiştir. Ve Kürdistan krallığı için İngiliz muâvenetini dilemiştir. Sâbık mezbûr ve Londra sefâret müsteşar-ı sâşıkı Reşit Sa’di bu marifetleri bilirler. Böylelerine yüz vermemenizi siz takdir edersiniz. Fuat Bey’in yerine Frozo vesaireye bendenizi tavsiye etmenize veyahut İhsan Beyefendi vasıtasıyla takdim ettiğim aîza üzerine fabrikaya bir lütfnâme yazmanızı istedim. Fevâidi bulduğu ikmâl tam’an jurnal ediyorum gibi bir şekl hâsıl oluyor. İş böyle değildir. Fuat’ın habâsetine muttali’ olunca size iblâğ etmek vazifem idi bi’n-netîce işinden olacağı da tabîdir. Şu halde o iş ne için yine bir münâsebetsizin eline düşsün ve ne için bendeniz isteyeyim. İhsan Bey’e yazdığım gibi hakkımda hüsn-i şehâdeti musallâ taşına uzattığım vakte bırakmayınız sağlığımda bunu görmek gerek arz-ı hürmet ederim efendim” (BCA, 30.10.0.0/12.72.53, s. 9.

28.08.1927 tarihli ikinci mektupta ise;

“Muhterem Recep Beyefendi, Frozo ve Şnayder vesaire vekili Babanzâde Fuat Bey hakkında Ali Sait Paşa Hazretleri’ne Bahriye Vekili İhsan Bey’e uzun uzadıya yazdım. Zât-ı alinize de bir arızacık takdim etmiştim. Skoda fabrikası vekilinin de nâm-ı âlînize fabrikadan para aldığını yazmış idim. Bu para İstanbul Hollanda bankasına gelmiş ve oradan alınmıştır. Şimdi de yeni bir şeye muttali oldum. Babanzâde Fuat Bey Ankara’da Müdafaa-i Milliye Vekiline daire rüesasından alakadar olanlara ve icap ederse diğer vekillere de verilmek üzere geçen sene fabrikalardan bir buçuk milyon frank almıştır. Hükümetimizin bu sene mübâya’a edeceği kırk bataryalık top ve daha diğer şeyle için de üç milyon frank almıştır.

Şahsınız için olduğu kadar da memleketimiz aleyhinde bu kadar azîm cinâyet ortada mevcuttur. Bundan evvelki arızamda da söylemiş idim. İnde’t-tahkik sübûtu pek kolay olan bu habâset üzerine bittabi bu adamın kapınıza gelmesine müsaade buyurmazsınız. Vekâletini de kabul etmezsiniz. Fakat onun yerine bu fabrikaların vekâletini bendenize verilmesine himmet buyurusunuz.

Fevâidi reddederken hakkımda rica ettiğim referansı dirîğ buyurmanızı, bu lütfunuzu Paris’te bendenize göndermenizi veya Ali Sait Paşa’ya tevdi’ buyurmanızı rica ederim. Evvelce de arz ettiğim vech ile hakkımda hüsn-i şehâdeti musallâ taşına uzatıldığım zamana bırakmayınız. Arz-ı hürmet eder lütfunuzu beklerim efendim” (BCA, 30.10.0.0/12.72.53, s. 10.)

Mektupların içeriğinden anlaşıldığı üzere; Hüseyin Kadri Bey, Babanzade Fuat Bey'in rüşvet aldığına dair ihbarda bulunmakta ve ayrıca Fuat Bey'in Kürt isyanı sırasında takındığı tavırdan da bahsederek dolaylı yoldan vatan hainliği ile suçlamaktadır. Tüm bunların yanında Hüseyin Kadri Bey, Babanzade Fuat Bey'in görevinin kendisine verilmesini de talep etmektedir.

Milli Müdafaa Vekili Recep Bey, siyasi tecrübesinin de katkısıyla, söz konusu ihbar mektuplarının kişisel bir hırsla yazıldığını tespit edebilmiştir. Ayrıca Hüseyin Kadri'nin iddia ettiği gibi silah alımları Skoda fabrikasından yapılmamıştı. Bundan sonra Recep Bey Başvekâlete bir yazı ile durumu izah etmiştir. Başvekâlete yazdığı belgede;

“Bir hafta devam eden son Trakya seyahatim esnasında, vekâletin mühim evrakını getiren kurye zabiti ile Ankara'ya namıma gelen mektuplar meyanında iki şayan-ı dikkat mektup zuhur etti. Bunların suretlerini leffen takdim ediyorum. İşbu mektuplar bir cepheden bakılınca ekseri emsalinde olduğu gibi, yazan tarafından bir müteahhitin ayağını kaydırıp yerine geçmek gayesiyle yazılmış görünüyorsa da, diğer tarafta devletin haysiyet ve şerefini müteessir edecek bir irtişa mecerasından bahis olmak itibarıyla acizlerince pek ziyade ehemmiyetle telakkiye şayan görülmüştür. Mektuplarda ismi geçen Babanzade Fuat Bey, şimdi burada hatırladığıma göre geçen sene zarfında Nasyonel Darando Kar fabrikasından aldığımız fişenklerin müteahidi olduğu gibi ahiren akd idilen hafif makinalı tüfenk mukavelesini dahi Hoçkin fabrikası namına vekâletle imza iden zattır. Bir taraftan Fuat Bey ismi zikredilirken diğer taraftan mühim bir meblağın kendisiyle vekâletin mühim bir iş görüldüğünü hatırladığım İskoda fabrikasından alınmış olduğu hikâye edilmesi işbu ihbarda hakikat şeması olması ihtimali selb ider gibi görünüyorsa da şifahen ziyaretim sırasında arz ettiğim vecihleyeni devletimizin idaresini müteessir kılacak ihtiraslı kişilere meydanı boş bırakmamak için mecra ehemmiyeti mahsusa ile telakki edilerek ve makamı devletlerince vaziyed olunarak süratle tahkikat icrasına ve tayin idecek neticeye göre muamele ifasına müseade buyurulmasını istirham ederim.

Müteatlik iden Babanzade Fuad Beyin casusluk hususunda mektuplarda mevcut izahat üzerine ayrıca muamele yapmak hususunun makam-ı aidine tevdiği ayrıca dai devletlerine menuttur.

Mektupları gönderen Hüseyin kadri beye cevap olmak üzere yazdığım telgrafname suretini de malumat sadedinde ayrıca leffen arzu ve takdim eylerim” (BCA, 30.10.0.0/12.72.53, s. 7.) demektedir.

Milli Müdafaa Vekili Recep Bey'in Başvekâlete yazdığı bu belgeden anlaşılıyor ki, Hüseyin Kadri'nin ihbar içerikli mektupları aslında kişisel hırslar uğruna yazılmış, asılsız bir ihbardan ibarettir. Recep Bey Ankara'ya yazdığı bu belgenin sonrasında Hüseyin Kadri Bey'e de 19. 09. 1927 tarihinde bir mektup yazmıştır. Mektubun içeriğinde;

“Mektuplarınızı aldım. Devlet işlerine hususi menâfi'i karıştırmayı istihdâf eden mealinden münkesir ve mütegayyir oldum. Bendenizin gayrı direct-i ahvâlini serd ederken benim imzam ile referans istemeniz başkasına isnat ettiklerinizi bizzat yapabilmek için fırsat aramaktan başka bir şey değildir. Beyanatınız üzerine tahkîkât-ı kânûniyeye tevessül ettim. Sizi de namuslu bir adam olarak müddeiyâtınızı ispat etmeye davet ederim. İspata yardım ederseniz hususi menfaat değil hizmet fikriyle müteharrik olduğunuz anlaşılacak efendim” (BCA, 30.10.0.0/12.72.53, s. 6) diyerek, zanlının istek ve niyetlerini kendisine iletmiş ve suçsuz olduğunu ispat etmeye davet etmiştir.

Tüm bu memuriyet alanlarının yanında, adaletten sorumlu kimi hâkim ve savcıların da rüşvet suçuna karıştığını görmekteyiz. 19.10.1922 tarihli belgede *“Rüşvet almak suçundan mahkûm Amasya Savcısı Süleyman'ın malullüğünden dolayı geri kalan cezasının affı”* (BCA, 30.18.1.1/5.31.16.) ve yine 24.12.1924 tarihli belgede *“Rüşvet almak suçundan sanık Direk ilçesi sorgu hâkimi Mehmet Tahir ve Savcı Vekili Başkâtibi Remzi efendiler hakkında yeterli delil bulunamadığından Şark İstiklal Mahkemesi'nce beraat ettirildikleri”* (BCA, 30.10.0.0/10.58.20.) bildirilmektedir.

Yine arşiv belgelerinde rastladığımız rüşvetle ilgili şaşırtıcı bir belge de 1925 yılına aittir. 13.09.1925 tarihli belgede *“Bazı müftü ve müseyyidlerin (cami görevlisi) fetva karşılığında para ve eşya aldıkları işitildiğinden, tespit edildiği takdirde bu gibilere kanunu muamele yapılacağı”* (BCA, 51.0.0.0/2.6..5.) uyarısıyla ilgilidir. İslam dininde yasaklanmış olmasına rağmen rüşvetin, şahsi çıkarlarını ön plana koymuş kimi din adamlarının da başvurduğu bir yolsuzluk türü olduğunu görmekteyiz.

Bunların yanında bir de siyasi alanda meydana gelen rüşvet davası örnekleri mevcuttur. İncelediğimiz dönemde farklı yolsuzluk olayları meydana gelmiştir, fakat rüşvet davaları çizgisinde baktığımızda karşımıza çıkan hadise; basında ve kamuoyunda büyük tepki gören, halk arasında “*Havuz-Yavuz Davası*” olarak adlandırılan davadır. Olaya ilişkin ilk bilgiler, 23 Aralık 1927 tarihli gazetelerde çıkan haberlerle gündeme gelmiştir. Bu iddialara göre, Yavuz Zırlı'nın tamiri için yapılan sözleşmelerde Bahriye Vekil'inin, “...sorumluluk gerektirecek bazı hareketleri bulunduğu görülmüştür” ifadeleriyle İhsan Bey suçlanmaktaydı. Aralık 1927'de Başvekil İsmet Paşa bu iddiaları meclis gündemine getirerek, ağır bir dille suçladığı Bahriye Vekil'inin Divan-ı Ali'ye sevk edilmesi için meclis soruşturması açılmasını istemiştir (Afşar, 2013:23-86).

Özellikle iktidarda bulunan partilerin, gerek şahsi ve gerekse mensubu oldukları partilerin çıkarlarını ülke ve toplum çıkarından üstün tutmaları neticesinde meydana gelen siyasi rüşvet suçları, hem incelenen dönem itibarıyla devletin kurucu partisi CHP'ye olan güveni sarsmış, hem de muhalif kanada söz söyleyebilme fırsatı tanımıştır.

4. SONUÇ

Ortaya çıkışı tarihin eski devirlerine kadar uzanan rüşvet suçu, zaman zaman karşılıklı olarak, bazen de devlet görevlisi kimsenin cebren talep etmesi ile suç ortaya çıkmıştır. Farklı sebeplere dayandırılrsa da, rüşvetin en temelinde yatan sebep insan psikolojisi/karakteri ile ilgili bir sorundur. Ancak birey içinde yaşadığı topluma göre şekillenir.

Rüşvetin toplumsal sebeplerini üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Sosyo-kültürel yapı, devlet mekanizmasının işleyişi ve ekonomik problemler. İncelenen dönemdeki sosyo-kültürel yapı Osmanlı mirası olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında etkili olmuştur. Devlet mekanizması sorunu ile ekonomik sorunlar, bu dönem için, daha çok içinde bulunulan olağanüstü şartların zorlamasıyla şekillenmiştir. Bu sebeple yönetsel ve ekonomik sebepleri dönemselsel olarak ele almak gerekir.

Her suç gibi, rüşvet de sosyal bir olaydır. Bu yüzden özellikle sosyal düzenin bozulduğu zamanlarda bu suç iyice yüzeye çıkar. Büyük iktisadi krizler ve savaşlar toplumun dengesini alt üst eder. Denge bozuklukları özellikle paranın değerini geniş ölçüde etkiler. Enflasyon ile bir yandan memur sınıfının gelirleri düşerken, diğer yandan büyük sermaye gittikçe kuvvetlenir. Gelirlerdeki dengesizlik memur kütlesini zarurete sürükler. Kriz zamanlarının ağır vergilerinden kurtulmak, büyük ölçüde para kazanma imkânları açan taahhüt işlerini yapmak için, karşılarında bulunan zaruret içindeki memur kütlesinin ıstırabını bir ölçüde dindirmeleri yeter gelmektedir. Birinci Dünya Savaşından önce dürüstlüğü ile ün yapmış Alman memurunun bu özelliği savaşı izleyen kriz yıllarında geniş ölçüde değişmiştir. 1882 yılında Almanya'da rüşvet alma suçundan 51, rüşvet verme suçundan ise 574 hüküm verilmiştir. Bu da bize gösteriyor ki; en iyi ve refahlı devirlerde bile rüşvet suçu vardır ve kriz zamanlarında rüşvet suçunun işlenmesi büyük ölçüde artmaktadır (Mumcu, 1985:18-21).

Rüşvet suçunun etkilerine baktığımızda ise; her şeyden önce kamu düzenin ve devlet kontrolünün ortadan kalkmasına neden olur ki, bu da halkın devlete olan güvenini sarsar. Bunun yanında devlet işlerinde aksamalara neden olacağı gibi, usulsüz yapılan işler nedeniyle ekonomik kalkınmayı da engelleyebilir. Devlet mekanizmasının işlemlerini tıkar ve nihayetinde devletin kontrolü tamamen ortadan kalkabilir.

Her toplumda görülebilen rüşvet vakalarının, Türk toplumunda da tarihi süreçte işlendiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde, devlet otoritesinin zayıflamasıyla bu suçun arttığı bilinmektedir. Osmanlı Devletinden sonraki süreçte, yeni devletin kuruluş aşamasında, henüz Milli mücadele devam ederken bile bu suça rastlamak mümkündür.

Türkiye'nin kuruluş yılları ve sonrasında rüşvet suçunun da içinde olduğu yolsuzluklara karşı İstiklal Mahkemeleri devreye sokulmuş ve yargılamalar bu mahkemelerde yapılmıştır. Yeni devletin otoritesini kurma ve güçlendirme, topluma karşı güven sağlama gibi nedenlerle bu tür suçların üzerine ciddiyetle gidilmiştir. Ancak devletin yeni olması ve sistemin henüz yerleşmemiş olmasından kaynaklı olarak bazı aksaklıklar görmek de mümkündür.

Devlet görevlilerinin kendi kişisel menfaatlerini devletin ve toplumun menfaatinden üstün tutması neticesinde ortaya çıkan bu suçun, söz konusu dönemdeki ekonomik şartlarla bağlantısı çok az orandadır. Devletin içinde

bulunduğu zor şartlara rağmen piyasadaki fiyatlar ve devlet memurlarının gelirleri mukayese edildiğinde, şartların kötü olmadığı görülmekte ve rüşvet suçunun ekonomik şartlara bağlantısı kısıtlı kalmaktadır.

Söz konusu dönemde farklı memurluklarda rüşvet suçunun işlendiği görülmektedir. Özellikle devletin uğraşması gereken mültecilerin iskânı sırasında, bu alanda memurluk edenlerin rüşvet suçuna karıştıkları ve şikâyet üzerine davaların gerçekleştirildiği tespit edilmektedir. Balkan topraklarından Anadolu'ya gelenlerden farklı amaçlarla rüşvet talebinde bulunulmuştur.

Rüşvet suçunun sıkça görüldüğü bir başka alan ise askeriye olmuştur. Askeri memurlar, askeri tabipler ve subayların rüşvet suçuna karıştıkları görülmektedir. Maliye alanındaki memurluklarda da rüşvet hadiselerine rastlanmıştır.

Yapılan tespitlerden biri de, henüz devletin düzeninin yerleşmediği ile ilgilidir. Rüşvet suçundan aranan bir şahsın başka bir ilde yine devlet memurluğunu görevini icra etmesi, iletişimin zayıflığını göstermektedir.

Rüşvet suçu işleyen ve hapisle cezalandırılan bazı memurların affedildiği de görülmektedir. Genellikle hastalık sebebiyle veya yaşın ilerlemesi gibi sebeplerle affedilmişlerdir.

Diğer bir tespit ise, rüşvet vakalarının bir bölgede yoğunlaşmadığı, Türkiye'nin farklı illerinde görüldüğüdür.

Bunun yanında yurt dışından ithalat sebebiyle rüşvet suçuna karışanlar da olmuştur. Adaleti sağlamakla görevli hâkim ve savcılar ile din işlerinde görevli müftülerin bile rüşvet işine karıştıkları belgelerden anlaşılmaktadır.

Siyasi alanda da görülen rüşvet suçu, hükümet ile muhalefet arasında sürtüşmelere neden olmuştur.

Yine bazı belgelerden anlaşıldığı üzere iddia edilen her rüşvet olayı ceza ile sonuçlanmamış, bazıları delil yetersizliği ile berat etmişlerdir.

Belgelerden tespit edildiğine göre rüşvet suçunu işleyenlere verilen cezalar; öncelikle görevden alınma, suçun mahiyetine göre para cezası, kürek cezası ve hapis cezaları uygulanmıştır.

Toplum için tehlikeli bir suç türü olan rüşvetin neden ve nasıl engellenmesi gerektiğine baktığımızda ise; her şeyden önce kamu menfaatinin ve düzeninin korunması için rüşvetin engellenmesi gerekir. Kamu hizmetlerinin gerek eşitlik gerek liyakatlilik açısından adalet ilkelerine uygun yürütüldüğü, kamu görevlilerinin rüşvet kabul etmez ve "satın alınamaz" oldukları hususunda toplumda hâkim olan güvenin, inancın sarsılmaması gerekir. Rüşvete ilişkin suç tanımı, bu güveni korumayı amaçlamıştır.

Rüşvet suçu, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) üçüncü faslında yer alan, 211 ve 219. maddeler arasında düzenlenmiştir. Buna göre, rüşvet,

Ceza Kanununun tatbikinde memur sayılanların, kanunen veya nizamen yapmaya veya yapmamaya mecbur oldukları şeyi yapmak veya yapmamak için aldıkları veya başkalarına aldıkları para, hediye ve her ne nam altında olursa olsun sağladıkları diğer menfaatler ile bu maksatla alıp sattıkları veya ihale eyledikleri taşınır ve taşınmaz malların gerçek değeri ile verilip alınan bedel arasındaki fahiş fark"tır.

Türkiye'de rüşvetin engellenmesine yönelik çıkarılan kanundan sonra, bu durum yurt dışına da yansımıştır. 17.05.1930 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Başvekâlet Umum Müdürlüğüne "*Berlin'de Berliner Tageblatt gazetesinde yayınlanan Rüşvet aleyhindeki Türk Kanunu başlıklı yazının tercümesi*" başlığı ile gönderilen belgede; "*Berlin'de çıkan Tageblatt gazetesinin 08.05.1930 tarihli nüshasında makamımızı alakadar edecek mahiyette görülen yazılar rapten arz ve takdim olunur efendim*" denilerek haberin tercümesi eklenmiştir. Söz konusu tercümede;

"Ankara Millet Meclisi rüşvet aleyhindeki kanunun kabul etti. Heyecanlı münakaşa esnasında memleketteki başlıca sebebi bahşiş olan umumi hoşnutsuzluktan bahs edilmiştir" (BCA, 30.10.0.0./83.548.22.)

Çalışmamızdan çıkarabileceğimiz önemli sonuçlardan biri de; toplumsal bir sorun olan rüşveti önlemek için cezai yaptırımların yetersiz kalmasıdır. İncelediğimiz dönem sonrasında da bu suç türünün işlenmeye devam ettiğini gösteren belgelere sıkça rastlamaktayız. Rüşvet suçunu engelleyebilmek veya en azından toplumun geneline yayılmasını önlemek için kullanılacak en iyi yöntemin eğitim olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

BCA, 272-0-0-12 / 38-30-21.

BCA, 272.0.0.71 / 33.44.9.

BCA, 272-0-0-11 / 20-99-5.

BCA, 272-0-0-12 / 50-109-13.

BCA, 30.18.1.2 / 7.62.10.

BCA, 30.10.0.0 / 55.371.6.

BCA, 30.11.1.0 / 68.1.19.

BCA, 30.11.1.0 / 73.29.13.

BCA, 30.11.1.0 / 81.32.14.

BCA, 30.11.1.0 / 85.9.3.

BCA, 30.11.1.0 / 86.11.12.

BCA, 30.11.1.0 / 91.38.13.

BCA, 30.11.1.0 / 103.14.6.

BCA, 272.0.0.12 / 41.49.1.

BCA, 30.10.0.0 / 179.238.6.

BCA, 30.18.1.1 / 7.21.19.

BCA, 30.18.1.1 / 25.45.3.

BCA, 30.18.1.1 / 25.53.6.

BCA, 30.10.0.0 / 12.72.53.

BCA, 30.18.1.1 / 5.31.16.

BCA, 30.10.0.0 / 10.58.20.

BCA, 51.0.0.0 / 2.6.5.

BCA, 30.10.0.0. / 83.548.22.

Düstur: Tertip: 3 Cilt: 11, Sayfa: 367, Tarih: 25.05.1930.

TBMM ZC, I / 5, 11.11.1920.

TBMM Kavanin Mecmuası, I / 1, Kanun No: 249.

Basılı Eseler

Afşar, E., *Yolsuzluk ve Usulsüzlük Olaylarının Türk Siyasetine Yansımaları (1923–1950)*, Atatürk Üniversitesi SBE (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum-2013.

Bayar, Y., "Türk Kamu Yönetiminde Rüşvet," *Amme İdaresi Dergisi*, XII / 3, 1975.

Çelik, A., "Antalya İskân Edilen Muhacirler ve Sorunları" *Antalya Kitabı 1*, Palet Yay., Antalya-2018.

Çoban, O., "Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik Etkileri", *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 13, Haziran-1999, S. 1.

Danışman, Z., *Koçi Bey Risalesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1972.

Daşcıoğlu, K., "Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekârlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler", *Sayıştay Dergisi*, S. 59.

Develioğlu, F., *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara-2013.

Dönmezer, S., *Özel Ceza Hukuku Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul-1984

Düzbakar, Ö., "İslâm-Osmanlı Ceza Hukukunda Rüşvet ve Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2008, Volume: 3, No: 3.

- Ergin, F., "Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 3, S. 4, 1991.
- Halıcı, Ş., "Bir Rüşvet Davası: Barut İrtişası Olayı", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 56, Bahar 2015, s. 34.
- Köse, S., "İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2008, s. 142.
- Makal, A., *Türkiye'de Kamu Kesimi Çalışanlarının Maaş ve Ücretlerine İlişkin Gelişmeler 1923-1963*, AÜSBF Yay., Ankara-2001.
- Mumcu, A., *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, İnkılap Kitapevi, İstanbul-1985.
- Özsemerci, K., *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*, Sayıştay Başkanlığı Yayınları, Ankara-2002.
- Taşar, M. O. ve Çevik, S., "Yolsuzluk ve Rüşvetin Belirleyicileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 38, 2017.
- TBMM Raporu, *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2003.
- Ülker, İ., "İstiklal Mahkemelerinin Kuruluşu ve Çalışmaları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, 2015.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).